

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ויחי תשפ"ה

עוד על חתונות, וערבות שמאחה שברים משפחתיים
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

חתונות שלא לשם שמים עלולות לגרום לאיבוד ההנהגה. (עינינו בדברינו [לפרשת ויגש תשפ"ה](#)).
השבוע נעסוק שוב בצאצאיהם של יהודה ומנשה, אבל בכיוון ההפוך.
חתונות נכונות יכולות גם לרפא שבר.

המאבק בין יהודה ויוסף על ההנהגה מלווה אותנו עוד מפרשת וישב. מעשים חריגים וקשים נעשו תוך בירור שאלת ההנהגה בין בני יעקב לשעה ולדורות. במידה מסוימת היו גם רגעי שיא של אצילות ומסירות נפש, שריפאו את השבר. רגעי מסירות אלה איפשרו להוריד, במידה מסוימת, מתח מסדר היום הלאומי, ואפשר היה בהחלט לתעל אותם למקומות חיוביים.
לנסיכים - לצאצאי יהודה ולצאצאי מנשה - היה מכנה משותף. בסוף ספר בראשית היה ברור כי יוסף הוא נזיר אֶחָיו (בראשית מט, כו). כסגנו של פרעה, הכתר היה מונח על ראשו. במילות התורה ובסלנג הצה"לי הוא היה לקדקד (שם).
יהודה, לעומתו, היה אחד מן האחים, שלאחר ההלוויה של יעקב נאמר עליהם, ולא בפעם הראשונה: "וַיָּלְכוּ גַם אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הֲנֵנוּ לְךָ לַעֲבָדִים" (שם, נ, יח).

גם צאצאי מנשה היו מתוסכלים, שהרי סבא יעקב הכריז: "וַיִּדְעָתִי בְּנֵי יִדְעָתִי גַם הוּא [מנשה] יִהְיֶה לָעַם וְגַם הוּא יִגְדֹּל וְאוֹלָם אֶחָיו הֶקְטָן [אפרים] יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם: וַיִּבְרָכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בָּדָד יִבְרָךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאַפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנֵי מְנַשֶּׁה" (שם, מח, יט-כ).

מה החליטו הצאצאים לעשות כדי להתמודד עם המשבר? התשובה נמצאת בספר דברי הימים, וז"ל הכתוב: "וְאַחֵר בָּא חֲצֵרוֹן אֶל בֵּית מְכִיר אָבִי גִלְעָד וְהוּא לִקְחָהּ וְהוּא בֶן שָׁשִׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שָׁגוֹב: וּשְׁגוֹב הוֹלִיד אֶת יֶאֱזִיר וַיְהִי לוֹ עֶשְׂרִים וְשְׁלוֹשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד" (דב"ה"א ב, כא-כב).
נזכיר כי חצרון הוא בכורו של פרץ - בכורו של יהודה מתמר.

חצרון, שנמצא על רצף השושלת המלכותית המיועדת, משבט יהודה, נוקט בצעד מאוד מעניין ומשמעותי. הרבה שנים לפני יציאת מצרים הוא נושא לאשה את בת מכיר בן מנשה. צריך להבין את משמעותו של צעד זה. נוסף כי מכיר חיתן את בנותיו גם עם בני בנימין: "וּמְכִיר לָקַח אִשָּׁה לְחָפִים וְלִשְׁפִים" (שם, ז, טו). **חָפִים וְלִשְׁפִים** הם בני בנימין כמו שמפורש בפרשת ויגש: "וּבְנֵי בְנִימִן פִּלְעֵ וְנִבְכָר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֶחָיו וְרָאשׁ מִפִּים וְחָפִים וְאֶרְדָּ" (מו, כא וגם דב"ה"א ז, יא).
לכאורה, ניתן היה להבין שיש כאן ברית בין מפסידים. חצרון, מנשה וגם בנימין לא זכו לכתר מלוכה. אבל אנו נעדיף מסר יותר חזק, וכנראה גם נכון יותר. בני יהודה בראשות חצרון, וגם בני יוסף בראשות מנשה, הבינו שהמשבר בין יוסף ליהודה הוא זה שגרם למכירת יוסף, הוא זה שגרם לצורך למצוא שבר במצרים, והוא גם זה שגרם למשבר הנורא בבית יעקב.
רק חזרה בתשובה וכניסה תחת עול הערבות, גם אם המחיר כבד מצד בניה של לאה, ביחד עם אצילות נפשו של יוסף בן רחל, יכולים להבטיח גאולה.

השאלה, הלא טובה, "מי בראש?" הביאה גם מאוחר יותר לתוצאות הרסניות ולבכייה לדורות.
ערבות הדדית וכניסה תחת האלונקה, הם אלה שמקדמים את עם ישראל לקראת גאולה שלמה וחזרה בתשובה של כל חלקי העם, בתחום של בין אדם לחברו, וגם בתחום של בין אדם למקום.
כך נרפא גם את שבר עשרה בטבת.

נתפלל לרפואה שלמה והחלמה מהירה וטובה לפצועים היקרים ובתוכם איתמר חיים בן ציפורה,
נחמה למשפחות הנופלים המזהירות בגבורתן ובגבורתם של בניהם ובנותיהן,
חזרה מהירה וטובה לבתיהם לכל החטופים והעקורים.

נאחל גם הצלחה לטיפות הראשונות של המתגייסים החרדים השבוע שיעשו רק טוב לכלל ולפרט.
ראשיתו מצער ואחריתו ישגה מאוד. ביחד בע"ה נדליק אור גדול לכל עם ישראל באשר הוא.

[\(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב\)](#)

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לְעִי לֹוִי זְשִׁמַּת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב ראובן ורחה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	בלהה בת ישראל מרמורש א' מנחם אב תשפ"א	בלהה בת ישראל מרמורש א' מנחם אב תשפ"א
גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיוון תשפ"ג	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem

טל: 02-5371485 Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

קריאת שמע של ערבית מבעוד יום

בשבוע שעבר למדנו את המחלוקת אם זמן תפילת ערבית מתחיל בפלג המנחה או בצאת הכוכבים, ועיינו בהסברי הראשונים של הפסיקה "דעבד כמר עבד".

מתוך הדברים העלינו מחלוקת מעניינת ביחס לאפשרות להתפלל ערבית מבעוד יום: האם אפשרות זו מבוססת על כך שזמן תפילת ערבית אינו בהכרח בשעות הלילה, או שיש לרבי יהודה הגדרה שונה ל"שעות הלילה". נעניין השבוע בהשלכה עקרונית מאוד של השאלה הזאת.

נשוב אל המקורות הראשונים ביותר: המשנה הראשונה בש"ס. המשנה הראשונה במסכת ברכות שואלת מאימתי קוראים את קריאת שמע של הערב, ועונה שאפשר לקרוא משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מהמשך הסוגיה בגמרא מובן שהכוונה היא לצאת הכוכבים.

עוד לפני שנעניין במקורות נוספים, נשים לב לדבר מעניין: לפי רבי יהודה, שנפסק שניתן לקיים את ההלכה כדבריו, אפשר להתפלל את תפילת העמידה של ערבית לפני צאת הכוכבים. אך שמע יש לקרוא רק אחרי צאת הכוכבים. לכאורה לפי רבי יהודה הדבר ההגיוני לעשות הוא להתפלל את תפילת העמידה של ערבית, ולאחר מכן, בצאת הכוכבים, לקרוא את קריאת שמע.

ללא קשר לשיטת רבי יהודה, בדף ד ע"ב מובאת מחלוקת אם נכון לעשות זאת: לפי רבי יהושע בן לוי, כשם שבשחר אדם קורא קריאת שמע סמוך לקימה מהמיטה, ומתפלל לאחר מכן, כך בערב – יש לסמוך את קריאת שמע למיטה, ולהתפלל קודם לכן. רבי יוחנן חולק ואומר שיש לסמוך גאולה לתפילה (בפשטות הכוונה היא לקריאת הפסוק "אני ה' א-לוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" לעמידה לתפילה. כמובן שגם ברכת 'גאל ישראל' הממשיכה את קריאת שמע עוסקת בגאולה) הן בשחרית והן בערבית.

להלכה נפסק כרבי יוחנן, ואם כך לכאורה נוצרת בעיה בתפילת ערבית לפני צאת הכוכבים: מתי קוראים את קריאת שמע? בירושלמי על המשנה מביאים ברייתא האומרת שהקורא מוקדם יותר אינו יוצא ידי חובת קריאת שמע. הברייתא מקשה: אם כך, מדוע קוראים אותה בבית הכנסת? עונה רבי יוסי: אכן, לא קוראים בבית הכנסת כדי לצאת ידי חובה אלא כדי לעמוד לתפילה מתוך דברי תורה.

מהברייתא עולה שהמנהג המקובל אצל התנאים היה להתפלל תפילת ערבית לפני צאת הכוכבים, ולכן ציינו שקריאת שמע אינה נקראת בזמנה, אלא קיימה מטרה שונה: לעמוד לתפילה מתוך דברי תורה.

רש"י על המשנה עושה את החשבון: עולה, אם כך, שיש לקרוא את קריאת שמע במסגרת תפילת ערבית, כרגיל, אך רק כדי לעמוד לתפילה מתוך דברי תורה. אך בקריאה זו לא יוצאים ידי חובת קריאת שמע של ערבית. אותה יש לקרוא אחרי צאת הכוכבים. אך רש"י מודע לכך שאין מנהג לחזור ולקרוא את קריאת שמע אחרי צאת הכוכבים. לכן הוא אומר שיוצאים ידי חובת קריאת שמע של ערבית בקריאת שמע שעל המיטה.

בעלי התוספות מקשים על דבריו מספר קושיות:

- א. רש"י עצמו מציין שמקובל לקרוא על המיטה את הפרשה הראשונה בלבד. אך מצוות קריאת שמע היא לקרוא שלוש פרשיות. מדוע לא הנהיגו לקרוא שוב את כל הפרשיות?
 - ב. ההלכה היא שיש לקרוא את קריאת שמע של ערבית עם שתי ברכות קריאת שמע לפני שתי ברכות אחריה. בקריאת שמע על המיטה דבר זה אינו מתקיים.
 - ג. לפי רש"י יוצא שבפועל הנוהגים כך נוהגים כשיטת רבי יהושע בן לוי, ולא רבי יוחנן!
- לאור כל זאת בעלי התוספות אומרים שבהכרח יוצאים ידי חובת קריאת שמע של ערבית בקריאת שמע שקוראים במסגרת תפילת ערבית. והם מציעים שתי אפשרויות כיצד יוצאים בה ידי חובה:
1. ר"י – פוסקים כשיטת תנאים המובאת בהמשך הסוגיה המאפשרת לקרוא קריאת שמע מבעוד יום, ולא כמשנה ורוב התנאים.
 2. ר"ת – משמעות הפסיקה כרבי יהודה היא שאנו מקבלים עלינו את ה'לילה' ההלכתי מבעוד יום.

שיטת ר"ת משיבה אותנו לשיטות תר"י והמאירי שלמדנו בשבוע שעבר: לפי ר"ת שיטת רבי יהודה היא שה'לילה' ההלכתי מתחיל בפלג המנחה. כאשר מקיימים את ההלכה כשיטתו, ממילא גם זמן קריאת שמע מוקדם לפלג המנחה.

רש"י, בדומה לשיטת הרא"ש שלמדנו בשבוע שעבר, חולק על כך, ואומר שיש כאן שני דברים שאינם קשורים: קריאת שמע יש לקרוא בלילה; תפילת ערבית אפשר להתפלל משעת הקטרת אברים ופדרים, למרות שטרם הגיע הלילה, מכל בחינה שהיא. כצפוי מהנתיחות שעישנו, הרא"ש אכן חולק על ר"ת וכותב כך:

לא נהירא לי מה שהביא רבינו תם ז"ל ראייה מתפלת המנחה שהיא עד פלג המנחה. דתפלות כנגד תמידים תקנום ותמיד היה קרב והולך עד פלג המנחה אבל לענין ק"ש לאו זמן שכיבה הוא (רא"ש ברכות א א)

להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן רלה סעיף א) פוסק שאם הציבור מתפללים מוקדם, יתפלל עם הציבור, יקרא את קריאת שמע בברכותיה עם הציבור לפני תפילת העמידה, ויחזור על קריאת שמע אחרי צאת הכוכבים. המשנה ברורה אומר שיתכן שעדיף לקרוא את קריאת שמע שבזמנה בברכותיה. אם כך, יאמר את פסוקי קריאת שמע כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה, אך לא יברך על קריאת שמע זו, יתפלל את תפילת העמידה, ומאוחר יותר, אחרי צאת הכוכבים, יקרא את קריאת שמע בברכותיה.

מספר הערות לסיום:

- א. בבתי כנסת רבים מתפללים מנחה-ערבית, ומכוונים שתפילת מנחה תהיה סמוכה לשקיעה, ויתחילו ערבית מיד אחרי השקיעה. גם המתפללים במניינים שכאלה, ראוי שיחזרו על קריאת שמע אחרי צאת הכוכבים, כפשט המשנה ועיקר הפסיקה.
- ב. במידה ואין יכולת לחזור על קריאת שמע אחרי צאת הכוכבים מסיבה כלשהי, כדאי הוא ר"ת לסמוך עליו שעל ידי תחילת תפילת ערבית האדם התחיל את ה'לילה' מבחינת ההלכה.

ג. במקומות מסוימים, בגלל אילוצים שונים, מתפללים ערבית עוד הרבה לפני השקיעה. תרומת הדשן פותח את ספרו בדיון על המנהג הזה. מצד אחד, הוא אומר שאין הצדקה בסוגיות לתפילת ערבית לפני פלג המנחה. מצד שני, הוא מסיים ואומר שכך נהגו מקדם. כמובן אם אפשר עדיף לשכנע את הציבור שקריאת שמע ותפילת ערבית תהיה אחרי צאת הכוכבים, ולכל הפחות אחרי פלג המנחה. אך אם לציבור יש צורך בזה, נכון שלא לפרוש מן הציבור, גם אם מתפללים ערבית באמצע הצהריים.

הרב עובדיה יישם את הדבר בהקשרים שונים, לדוגמא: במשרד בו חששו שהעובדים לא יזכרו להתפלל ערבית אחרי צאת הכוכבים, הורה שיתפללו ערבית ברבע השעה האחרונה של יום העבודה, גם בימי הקיץ בהם התפילה הייתה זמן רב לפני השקיעה.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" בוטיוב

info@eretzhemdah.org **ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך:**

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:				החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה	
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	משה מרדכי בן זינה	משה מרדכי בן זינה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	דוד בן רחל	דוד בן רחל
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	חוה ראנלה בת פייגא	חוה ראנלה בת פייגא
שלמה בן שלומית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	ישי בן מרים	ישי בן מרים
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	מינדה לאה בת ליפשה		

ארץ חמדה

הרב מרדכי הוכמן

זכריה הנביא והתגייסות בני הישיבות

במסכת בבא בתרא (דף קיא,א) מובאת ברייתא ובה שיטת התנא רבי זכריה בן הקצב: "ר' יוסי בר' יהודה ור'א בר' יוסי אמרו משום רבי זכריה בן הקצב: אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם". לשיטתו, דין התורה שהבת יורשת את אביה רק אם אין לו בן - מוגבל לירושת האב בלבד, אך במקרה של ירושת האם יורשת הבת בשווה יחד עם הבן. בתלמוד מובא שם מעשה תמוה שקשור לדין זה. וז"ל המעשה בתרגום חופשי בתוספת ביאור:

"רבי ינאי, התקשה לראות מחמת זקנותו, והלך ברחוב כשהוא נשען על כתפי שמשו, רב שְמְלַאי, ובא רבי יהודה נשיאה (נכד רבי יהודה הנשיא מחבר המשנה) לפניו. אמר לו רב שמלאי לרבי ינאי, האדם הבא לקראתנו, אדם נאה הוא, ובגדיו נאים. כשהגיע רבי יהודה הנשיא לפניו, מישש רבי ינאי את בגדיו, ואמר לרבי שמלאי, בגד זה שיעורו לענין טומאה כבגד העשוי משק (כלומר, זהו בגד גרוע מאוד). שאל רבי יהודה נשיאה את רבי ינאי, מנין לבן שקודם לבת בנכסי האם? (שהרי אם אין לכך מקור בתורה צודק רבי זכריה בן הקצב שאמר שאחד הבן ואחד הבת חולקים בשווה את נכסי האם). אמר לו רבי ינאי, שכתוב "מטות" [וכל בת ירשת נחלה ממטות בְּנֵי יִשְׂרָאֵל], מקיש מטה האב, מה מטה האב (נחלה משבט האב) בן קודם לבת - אף מטה האם (נחלה משבט האם) בן קודם לבת. אמר לו רבי יהודה נשיאה, אם כך, עלינו להקיש בין נחלת האב לנחלת האם לגמרי, ולומר, מה מטה האב בכור נוטל פי שנים, אף מטה האם בכור מן האם נוטל פי שנים, [והרי אינך פוסק כך, ומשמע שאתה חולק על הדרשה הזו]? אמר לו רבי ינאי לשמשו, קח אותי מפה, אין זה שלפנינו חפץ ללמוד באמת."

קשה להבין את המעשה כפשוטו. לא מסתבר שרבי יהודה נשיאה שהיה נשיא הדור ואדם עשיר ומכובד, הלך לבוש בבגד לא נוח ובזוי ששיעורו לקבלת טומאה הוא כמו שק העשוי משערות עיזים. ועוד תמוה, שהרי רבי שמלאי היה בטוח שבגד זה הוא נאה. כיצד יתכן שרבי שְמְלַאי בטוח שהבגד נאה, ואילו רבי ינאי בטוח שהוא מכוער ובזוי כמו שק.

קושי זה הוא מכיוון והוא רמז של חז"ל שהמעשה שבפנינו אינו כפשוטו, ומי שירצה ישתדל להעמיק בכוונתו. פעמים שבגדו של אדם מסמל את תורתו, וכן מצאנו שביארו חז"ל את הכתוב שבנבואת ישעיהו (ג,ו): "כִּי יִתְפַּשׂ אִישׁ בְּאַחֲיוּ בֵּית אָבִיו שְׂמֻלָּה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ...". וביארו במסכת חגיגה (דף יד,א): "שְׂמֻלָּה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ" - דברים שבני אדם מתכסין כשמלה ישנן תחת ידך... יִשָּׂא בְיוֹם הַהוּא לְאֹמֶר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבִיתִי אֵין לָחֶם וְאֵין שְׂמֻלָּה לֹא תִשְׁמְנִי קָצִין עִם... לא הייתי מחובשי בית המדרש, ובביתי אין לחם ואין שמלה - שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא תלמוד". הישמלה' שבכתוב הזה מתפרשת כיתורה'. ואף במעשה שבפנינו לדעת רבי שמלאי תורתו של רבי יהודה נשיאה היא 'בגד נאה', אך לדעת רבי ינאי היא 'בגד בזוי' כמו שק.

ונראה שכדי לסייע להבנה הזו מספר המעשה שרבי ינאי נשען על כתפו של רבי שְמְלַאי. השם שְמְלַאי מזכיר את המשמעות של 'שמלה' שבנבואת ישעיהו, והוא מרמז להבנה כיצד יתכן שרבי יהודה נשיאה הלך בבגד בזוי. אין מדובר בבגד ממש, אלא ב'יתורתו' של רבי יהודה נשיאה. לדעת רבי שְמְלַאי זו תורה נאה. ומסתבר שמטעם זה הוא גם אמר לרבי ינאי שגם רבי יהודה נשיאה הוא 'נאה', אין מדובר ביופי חיצוני, אלא לביטוי שמקביל לביטוי ביידיש "שיינער יידי" (שמתורגם 'יהודי נאה'), אין הכוונה ליופי חיצוני, אלא ל'יופי נשמת' והכוונה ליהודי צדיק שנשמתו נאה.

תורתו של רבי יהודה נשיאה תלויה בתורתו של רבי זכריה בן הקצב, וכדי להעמיק בתורה זו צריכים לברר כמה תמיהות שיש לגבי זהותו של רבי זכריה בן הקצב, וכדלקמן.

במשנה במסכת כתובות (פ"ב מ"ט) מובא מעשה בזכריה בן הקצב, ונראה שהרמב"ם פירש את המעשה במשמעות סמלית. וז"ל המשנה בתוספת ביאור:

"עיר שֶׁכָּבְשָׁה כְּרָכּוֹם (צבא שצר על העיר) – קָל כְּהֹנֹת (נשי הכהנים) שֶׁנִּמְצְאוּ בְּתוֹכָהּ, פְּסוּלוֹת, (אסורות לבעליהן, מחשש שאנסו אותן החיילים, ואשת כהן שנבעלה אפילו באונס, אסורה לו). וְאִם יֵשׁ לָהֶן עֲדִים (שלא נבעלו), אֲפִילוּ עֶבֶד, אֲפִילוּ שְׁפָחָה – הָרִי אֵלֶי נֶאֱמָר. וְאִין נֶאֱמָר אָדָם עַל יְדֵי עֶצְמוֹ, (שתעיד אישה על עצמה שלא נטמאה). אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצֵב הִמְעוֹן הַזֶּה! (נשבע אני במקדש!) לֹא זָזָה יָדָהּ (של אשתי) מִתּוֹךְ יְדֵי מִשְׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ גוֹיִם לִירוּשָׁלַיִם וְעַד שִׁיָּצְאוּ, (ויודע אני שלא אנסוה). אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָדָם מַעֲיֵד עַל עֶצְמוֹ, (גם הבעל נחשב כאשתו ואינו נאמן להעיד בכך)."

בהקדמת הרמב"ם למשנה הוא מונה את כל התנאים שהוזכרו בששת סדרי המשנה, ואחר כך הוא מונה מתוכם את התנאים שהיו כהנים. הרמב"ם מזכיר את רבי זכריה בן הקצב ברשימה הכוללת של התנאים, אך כאשר הוא מונה את התנאים שהיו כהנים הוא אינו מזכיר אותו. אלא שאם כן צריך להבין כיצד פירש הרמב"ם את משנתו. אם זכריה בן הקצב לא היה כהן מדוע משמע שהוא כהן שאסרו עליו את אשתו.

מתי חי זכריה בן הקצב

במשנה במסכת סוטה (פ"ה מ"א) מובאת דרשה ונאמר שם: "אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ, קֵץ הָיָה דוֹרְשׁ זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצֵב". רבי יהושע חי בזמן חורבן בית שני ואם הוא מספר שכך היה דורש רבי זכריה בן הקצב משמע שגם רבי זכריה בן הקצב חי באותה התקופה ואולי קצת לפני (וכפי שמשמע גם במשנה בכתובות שהובאה לעיל). אולם באגרת רב שרירא גאון נכתב שרבי זכריה בן הקצב חי בדורו של רבן שמעון בן גמליאל (אביו של רבי יהודה הנשיא), והרי רשב"ג חי עשרות שנים אחרי החורבן והיה ילד צעיר בזמן מרד בר כוכבא¹. ובפירוש 'פתשגן הכתב' של הרב אהרן היימאן טען שמדובר בטעות סופר. אולם גרסה זו מצויה בכל כתבי היד. ונראה שצריך להבין שרב שרירא גאון רמז לנו שהמשניות שמתארות את רבי זכריה בן הקצב כמי שחי בזמן החורבן אינן כפשוטן והרוצה להבין צריך להעמיק במשמעות הסמלית שלהן.

מדוע רבי זכריה נקרא 'בן הקצב'

גם השם 'בן הקצב' אומר דרשני. בימי חז"ל היה קיים מקצוע 'הטבח', שהוא אדם ששוחט את הבהמות בעצמו ומפרק אותן ומוכר את בשרן. אדם כזה היה בקיא בהלכות שחיטה, ומקצוע זה מוזכר בכמה מקומות בדברי חז"ל כמו במסכת שבת (דף קיט, א) שם מסופר שלכבוד שבת היה רבי אבא קונה בשר משלושה עשר 'טבחים'. אך במקצוע 'הקצב' היה עוסק אדם שלא מסוגל לדעת את הלכות שחיטה, ומישהו אחר היה שוחט עבורו את הבהמות, והוא 'הקצב' שהיה גס ולא חכם היה עוסק רק בפירוקן ובמכירת בשרן.

סיוע להבנה ש'הקצב' הוא בדרך כלל אדם גס ולא חכם יש מהספור המובא בספר 'סדר הדורות' על רבי יהושע בן אלם שעסק אך ורק בתורה והיו לו תלמידים רבים, וחלם שיהיה בגן עדן על יד 'ננס הקצב' שכיבד את הוריו בצורה מיוחדת. 'ננס הקצב' מציג בסיפור הזה דמות ניגודית לתלמיד חכם, ומקצועו 'הקצב' מעיד על כך שהוא גס ואינו חכם. סיוע נוסף להבנה הזו היא מסיפור אחר שמובא בספר 'סדר הדורות' ולפיו אביו של הרמב"ם חלם שעליו להתחתן עם בת של קצב מסוים, וכשנולד ממנה הרמב"ם הוא היה קשה הבנה בילדותו ואביו היכה אותו ונואש ממנו וכינה אותו 'בן הקצב' וגירש אותו מביתו. גם מהסיפור הזה מתבקש שהכינוי 'בן הקצב' הוא כינוי של גנאי. אף אם הספורים האלו אינם אמת מבחינה היסטורית, מה שמשתקף מהם הוא ש'הקצב' מסמל אדם גס שאינו חכם.

ולכאורה תמוה שיש תנא שנקרא 'בן הקצב'. ואכן בספר הקדום 'יחסי תנאים ואמוראים', בערך 'רבי זכריה בן הקצב' נכתב "יושמעתי שאביו של ר' זכריה שמו הקצב וה"ה משורש השם היא... אבל ר' אלעזר בן הקפר וכן בן הנפח אינו שמות אנשים". לדעת בעלי השמועה הזו. 'הקפר' וכן 'הנפח' הם בעלי מקצוע, אך במקרה של 'זכריה בן הקצב', אין 'הקצב' שם של 'בעל מקצוע' אלא שם פרטי בעל ארבע אותיות שהראשונה שבהן היא האות ה"א. ומסתבר שבעלי השמועה לא רצו לקבל שיהיה תנא שמכונה 'בן הקצב', משום שבדרך כלל 'הקצב' הוא אדם גס שאינו חכם, ולא מסתבר שיהיה תנא שיתכנה בשם שכזה. אולם ההסבר שלהם שמדובר בשם מוזר שכזה הוא דחוק ביותר, ובכתבי היד של המשנה הניקוד הוא "הקָצֵב" ומדובר בבעל מקצוע. ואכן תמוה ומפליא שתנא יכונה בשם 'בן הקצב', ונראה שרב שרירא גאון הניח שהדבר נעשה במכוון כדי לרמז למי שירצה להעמיק - שדברים שקשורים לתנא 'זכריה בן הקצב' אינם כפשוטם. ובא רב שרירא גאון והוסיף דבר מוזר משלו, שהתנא הזה חי בתקופת רשב"ג, למרות שמן המשנה עולה שהוא חי כביכול עשרות שנים לפני כן בתקופה שבית המקדש עדיין היה קיים. גם הרמב"ם לא מנה את 'זכריה בן הקצב' בין התנאים שהיו כהנים, למרות שמהמשנה עולה לכאורה שהיה כהן (ולכן אסרו עליו את אשתו). ונמצא שגם הרמב"ם רמז שהמעשים שקשורים ברבי זכריה בן הקצב אינם כפשוטם. ויתכן מאוד שגם הרמב"ם הניח כדעת רב שרירא גאון שמדובר בדמות סמלית. והיינו, שזכריה בן הקצב הוא דמות סמלית שמרמזת להבנת עומק נבואות זכריה, ובענין זה נרחיב לקמן.

זכריה הנביא והבשר

בפרק הסיום של ספר זכריה (פרק יד, הפטרת יום א סוכות) מסופר על מלחמה עתידית של הגויים על ירושלים. ומסופר שם שבתחילה הגויים כובשים את ירושלים ואונסים את הנשים: "וְאֶסְפַּתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְלַלְבָדָה הָעִיר וְנָשָׁיו הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים (תשגלנה) [תשכבנה] וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בְּגוֹלָה וְיִתֵּר הָעָם לֹא יִפָּרֵת מִן הָעִיר: ". המעשה המובא במשנה (כתובות פ"ב מ"ט) שמספר שהגויים כבשו את ירושלים ויש חשד שמא הם אנסו את אשתו של רבי זכריה בן הקצב - מקביל לנבואות זכריה על הגויים שכבשו את ירושלים ואנסו את הנשים.

בהמשך הנבואה מוזכר שדי' יכה במגיפה את הגויים ואת בהמותיהם, והגויים שיישארו יבואו לחוג את חג הסוכות. ולאחר מכן מסופר שיצטרכו סירים רבים לבישול הזבחים: "וְהָיָה כָּל סִיר בִּיהוּדָה קָדוֹשׁ לְדִ צִבְאוֹת וְכָאֵל כָּל הַזְּבָחִים וְלִקְחוּ מֵהֶם וּבָשְׁלוּ בָהֶם...". וצריך להבין מדוע כל סיר ביהודה יהיה קדוש לדי' והזבחים יבשלו בו. לפי ההלכה בשר קרבנות השלמים נאכל רק בתוך העיר ירושלים, ולא בארץ יהודה שמחוץ לה. ומדוע יהיה בעתיד כל סיר ביהודה קדוש לה? ובכלל קשה, אם כל סיר יהיה קדוש באילו סירים יבשלו את מאכלי החולין?! מה פשר נבואה זו?

מחמת קושיות אלו מתבקש, שהסירים שבארץ יהודה לא ישמשו לאכילת בשר קרבנות שלמים אלא לאכילת בשר רגיל (חולין) שמוטר לאוכלו גם מחוץ לירושלים. וכוונת זכריה היא שלעתיד לבוא יתייחסו לתאווה אכילת בשר חולין (בשר רגיל) בתור תאווה קדושה, ותושבי ירושלים ויהודה ירצו לסייע בידי האנשים זובחי הבהמות, ולכן יתירו להם לקחת סירים מחצרות הבתים כדי שיוכלו לבשל בהם את הבשר שהם זובחים. הבנה זו מסבירה את המשמעות הסמלית של השם 'זכריה בן הקצב', 'הקצב' הוא איש שעוסק באספקת בשר חולין, וכיוון שסוף נבואת זכריה מגלה צד של קדושה בתאווה אכילת בשר חולין לפיכך מכונה כאן הנביא זכריה בכינוי 'בן הקצב'.

'תאווה הבשר' מסמלת באופן כללי אי-הסתפקות במועט ו'תאווה עשירות'. ומעתה גם מה שנאמר באותה הנבואה "ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לד' ", אין הכוונה שהמילים האלו יהיו כתובות ממש על הפעמונים (מצלות) שעל הסוס. הפעמונים שעל הסוס שעליו רוכב העשיר מסמלים את התאווה של העשיר שהפעמונים יצלצלו והאנשים יפנו אליו את מבטם ויראו את עשירותו. ולעתיד לבוא יגלו שלתאווה המגונה הזו - 'תאווה הפגנת העשירות' - יש צד של קדושה. ואמנם כתוב בקהלת (ד, ד): "וְרָאִיתִי אֶנְי אֶת כָּל עֵמֶל וְאֶת כָּל כְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאָת אִישׁ מִרְעָהוּ גַם זֶה הִבֵּל וְרָעִית רֹחַ". אך כיוון שה'הבל' של הפגנת העשירות הוא זה שמפתח את העולם, לכן לעתיד לבוא יתייחסו אל ה'הבל' הזה בתור תאווה קדושה. יש צדיקים שרואים בעיניהם הרוחניות אותיות שם הוי"ה על דברים שנעשו לשם מצווה², ולעתיד לבוא יהיו כאלו שיראו בעיניהם הרוחניות את אותיות שם הוי"ה כתובות גם על "מצלות הסוס" של העשירים. מי שיש להם עיני בשר רואים את המילים "קדש לד' " רק על טס הזהב שבמצח הכהן הגדול בעת שהוא במקדש, אך לעתיד לבוא בזמן הגאולה יהיו רבים שיזכו ל'משקפים רוחניות גבוהות ביותר', ויזכו לראות גם על המקום המרוחק - על "מצלות הסוס" שמסמלות את תאווה הפגנת העשירות. ובימינו שרוב בני האדם כבר לא רוכבים על סוסים, יש פריטים אחרים שנועדו למשוך את העיניים ולהפגין את עשירותו של אדם.

ההבנה שדברי זכריה בענין אכילת הבשר נאמרו במשמעות סמלית, מובילה להבנה שגם הנבואה בענין הגויים שכובשים את ירושלים ואונסים את הנשים אינה כפשוטה, וענין זה יתבאר לקמן.

מלחמת גוג ומגוג בנבואת זכריה

זכריה מנבא על מלחמה עתידית שבה ילחמו הגויים נגד ירושלים, וגם אנשים מיהודה יצטרפו לגויים למלחמה, והוא מנבא על כך גם בפרק יב וגם בפרק יד. ידוע שכל נבואה שנכתבה שייכת לכל הדורות. בליקוטי מוהר"ן (תורה כ) מובא **שירושלים** שמוזכרת בנבואות השונות מסמלת את **ה'לב העליון'** שמשם מתקבלים ביאורי ופירושי התורה:

"...וְלֵב הָעֲלִיּוֹן שׁוֹפֵךְ מִימֵי הַבִּיאֹר בִּיּוֹתֵר... 'לֵב הָעֲלִיּוֹן' בַּבְּחִי (יחזקאל ה') 'זֹאת יְרוּשָׁלַם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שְׁמֵתִיקָה', וְהִיא 'לֵב', בַּבְּחִי (ישעיה מ') דְּבָרוֹ עַל לֵב יְרוּשָׁלַם"

מלחמת הגויים לכיבוש 'ירושלים' היא מלחמה שקיימת בכל דור. ה'לב היהודי' הפרטי צריך להשתוקק להתמלא כולו באהבת תורה, וכשהלב הזה רואה את העושר שיש לגויים הוא מקנא בהם ועלול להתפתות ולהשתוקק גם כן לצבירת עושר. ואז מתנתק ה'לב היהודי' הפרטי מ'הלב העליון' ('ירושלים') ואינו מקבל ביאורים ופירושים לתורה. אלא שלא רק גויים רודפים אחרי העושר, גם יהודים רודפים אחרי העושר, והלב שמשתוקק לתורה רואה את חביריו היהודים שהצליחו ברדיפתם והעשירו, ועלול להתפתות להיות כמותם. דבר זה מתואר בתחילת פרק יד בזכריה: "וְאֶסְפְּתִי אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁשׁוּ הַבָּתִּים וְהַנְּשִׁים (תשגלנה) [תִּשְׁכַּבְנָה] וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בְּגוֹלָה וְיִתֵּר הָעָם לֹא יָפֹת מִן הָעִיר". משמעות הדבר היא שחלק גדול מהאנשים שהיו מסוגלים לקבל ביאורי תורה וללמדם לאחרים, יצאו לרדוף אחר העושר - כמו הגויים - ועזבו את ה'לב העליון' ('ירושלים'), ודבר זה מתואר במילים: "וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בְּגוֹלָה".

והנשים תשכבנה

אין מדובר בגלות ממש, אלא בגלות הדעת', ומכיוון שידוע ש'נשים דעתן קלה', לפיכך מתאר זכריה את אלו שעזבו את בית המדרש גם בתור 'נשים' שמצויות בירושלים. מערכת היחסים שבין 'המתמידים' (שממשיכים לעמול בתורה כל הזמן) לבין 'עמלי המלאכות' מתוארת באופן סמלי כמו 'זוג נשוי'. המתמידים הם 'האנשים' שחידושי התורה שלהם מורידים שפע לעולם, והם 'זורעים' אפשרות חדשה לפרנסה, כמבואר בליקוטי מוהר"ן (תורה קנט): "ומי שזוכה ללמוד להשכינה, שלימודו עולה להשכינה, אזי השכינה מקבלת הלימוד התורה ומעלה להשם יתברך, ונמשך מזה שפע, היינו שפע רוחניות ושפע גשמיות...". ואילו 'עמלי המלאכות' הם כביכול 'הנשים' שקולטות את ה'זרע' ומביאות אותו לידי ביטוי בפרנסה מחודשת וכדומה. והמלאכות שהתחדשו נחשבות ל'ילדים' משותפים שלהם.

אין מינון מדויק כמה זמן צריכים 'עמלי המלאכות' (=הנשים) להשקיע בעיסוק בפרנסה, וכמה זמן בעבודת ה'. אם 'הנשים' קלטו את 'הזרע הרוחני' שלהם מאת 'המתמידים', הזמן המושקע במלאכות שנולדות מכך הוא במינון הנכון, אך פעמים נראה ש'הנשים' (=עמלי המלאכות) רודפים אחרי עושר מיותר, ונראה ש'התאווה הגויית' של תאווה העשירות השתלטה עליהם, והן קלטו 'זרע רוחני' של גויים'. דבר זה מתואר בנבואת זכריה במילים "וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁשׁוּ הַבָּתִּים וְהַנְּשִׁים תִּשְׁכַּבְנָה".

זכריה הנביא נגד האפליה

הספור במשנה על זכריה בן הקצב ואשתו שהיו בירושלים בזמן שנכבשה על ידי הגויים, נועדו לרמוז למי שמעוניין להעמיק, כיצד תתפרש נבואת זכריה לעתיד לבוא. כאשר זכריה הנביא מתאר את יציאת 'חצי העיר בגולה' ואת ה'נשים' שנאנסות על ידי הגויים, הוא מתאר את המצב דרך ה'משקפיים' של לומדי התורה שנשארו בתוך ירושלים של מעלה ('בית המדרש'). מכיוון שאין מינון מדויק, יתכן שמדובר בחשד שווא, והפרנסות הנוספות ש'הנשים' (=עמלי המלאכות) נמצאים במדרג אחריהן אינן למטרת עושר מיותר, אלא להשגת פרנסה הכרחית. החשדנות הזו מרומזת במעשה המובא במשנה: "אָמַר רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצֵב הִמָּעוֹן הִזָּה! לֹא זֶזָה יָדָה מִתּוֹךְ יָדִי מִשְׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ גוֹיִם לִירוּשָׁלַם וְעַד שֶׁיָּצְאוּ. אָמְרוּ לוֹ: אֵינְךָ אָדָם מַעֲיֵד עַל עַצְמוֹ".

התנא זְכַרְיָה בֶּן הַקָּצֵב מסמל במעשה הזה, 'מתמיד' שמקבל ביאורי תורה מ'הלב העליון' ('ירושלים של מעלה') ומכיוון שהוא מתפרנס מאחרים הוא נחשב באופן סמלי ל'כהן'. כמו כן בנבואת ישעיה (סא,ה-ו) נאמר: "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֶיךָ וּבְגֵי נָכַר אֶפְרָיִם וְכָרְמִיךָ: וְאַתָּם כְּהֵנִי דִ' תִּקְרְאוּ...". לשיטתו של 'המתמיד' נבואה זו נכונה בכל דור וכלפי כל אחד מישראל, ולכן כבר כעת הוא נקרא 'כהן'. 'אשתו' של רבי זכריה מסמלת משהו ש'עמל מלאכות', שיש כאלו שחושדים בו שהוא עמל יותר מדי זמן במלאכות. כלומר, ש'התאווה הגויית' של תאווה העשירות השתלטה על אותה 'אשה', והיא קלטה 'זרע רוחני' של גויים'. זכריה בן

הקצב, מעיד שהחשד אינו מוצדק, וה'אשה' עמלה במידה הנכונה. אך הוא אינו נאמן לשאר ה'כהנים' (ה'מתמידים') והם מסרבים לקבל את ה'עדות' הזו³. גם את דברי רבי זכריה בן הקצב בענין 'ירושת האם' יש להבין במשמעות סמלית לאור נבואת זכריה, וכדלקמן.

המאבק שבין 'אהלי יהודה' לבין 'יושב ירושלים'

כאשר ר' יוסי ברי' יהודה ור"א ברי' יוסי אמרו "שאחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם", הם דנו בצד ההלכתי של ירושה של נכסים רגילים. אך הם הוסיפו ואמרו דין זה בשם 'זכריה בן הקצב'. ובכך הם שילבו פן נוסף בדבריהם, פן של ירושה של נכסים רוחניים, שלגביו התייחס הנביא זכריה, וכדלקמן.

בנבואת זכריה (יב,ב) נאמר: "הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁם אֶת יְרוּשָׁלַם סָף רָעַל לְכָל הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם": המפרשים הפסטיגים הסבירו שהגויים שבאים להילחם על ירושלים ייכפו על יהודים מיהודה להילחם כנגד ירושלים. אמנם כאמור לעיל, בנבואת זכריה מסמלת המלחמה על "ירושלם" את המלחמה על 'ירושלים' של מעלה' (בית המדרש). וזכריה מנבא כאן כיצד תיראה לעתיד לבוא בזמן גאולת ישראל פעילות נוספת שאלו שיצאו מבית המדרש עוסקים בה, והיא המלחמה בנשק גשמי נגד אויבי עם ישראל. לפי המחשבה הגויית רק חיילים רבים שאוחזים בנשק גשמי מביאים לנצחון, מחשבה שכזו משתלטת מתחילה גם על היהודים שאוחזים בנשק הגשמי מחוץ ל'בית המדרש'. והם דורשים מ'לומדי התורה' (יושבי ירושלים של מעלה) = 'בני הישיבות'. לסייע בידם, לעזוב את בית המדרש ('ירושלים') ולהצטרף אליהם למלחמה נגד הגויים אויבי ישראל. והדרישה זו מתוארת במילים: "וְגַם עַל יְהוּדָה יִהְיֶה בְּמִצּוֹר עַל יְרוּשָׁלַם".

אמנם בהמשך הקב"ה פוקח את עיניהם הרוחניות של היהודים הלוחמים, והם רואים כיצד לימוד התורה של 'בני הישיבות' מסייע בידם במלחמה הגשמית נגד הגויים. ודבר זה מתואר בהמשך הנבואה: "בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ד' אָכָה כָּל סוֹס בְּתִמְהוֹן וְלִכְבּוֹ בִּשְׁעוֹן וְעַל בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינֵי וְכָל סוֹס הָעַמִּים אָכָה בְּעֶנְרוֹ: וְאָמְרוּ אֶלְפִי יְהוּדָה בְּלִבָּם אֲמָצָה לִי יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם בְּד' צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: " הגויים עדין יהיו 'עיוורים' מבחינה רוחנית, אך "עַל בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת עֵינֵי", ו'בֵּית יְהוּדָה' יבינו שההצלחות המופלאות שהם זוכים להם במלחמה מול הגויים מגיעות אליהם בזכות 'יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם' ('בני הישיבות') שעוסקים כל היום בתורה ובתפילה. באותה העת ראשי הצבור של יהודה – "אֶלְפִי יְהוּדָה" – יאמרו בלבם (אך לא בפיהם) שליושבי בית המדרש יש תפקיד מכריע בהצלחותיהם, והם יחדלו לדרוש מהם לעזוב את בית המדרש, וישמחו על כך שיושבי בית המדרש לומדים תורה ומתפללים עבורם. וזו כוונת המילים: "וְאָמְרוּ אֶלְפִי יְהוּדָה בְּלִבָּם אֲמָצָה לִי יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם בְּד' צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם". הפסקת הדרישה לעזיבת בית המדרש ('ירושלים'), תביא להצלחות צבאיות גדולות עוד יותר, ויוסכם שיושבי ירושלים ('בני הישיבות') יכולים להישאר בתפקידם, וזו כוונת הכתוב הבא: "בַּיּוֹם הַהוּא אֲשִׁים אֶת אֶלְפִי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וְכִלְפִּיד אֵשׁ בְּעֶמֶר וְאָכְלוּ עַל יָמִין וְעַל שְׂמֹאל אֶת כָּל הָעַמִּים סָבִיב וְיִשְׁבֶּה יְרוּשָׁלַם עוֹד תַּחֲתֶיהָ בִּירוּשָׁלַם: " בשלב הזה של הגאולה לא תבוא עוד "יהודה" בדרישה תובענית ל"יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם" לעזוב את בית המדרש ולהצטרף אליהם – "יִשְׁבֶּה יְרוּשָׁלַם עוֹד תַּחֲתֶיהָ בִּירוּשָׁלַם". אך עדין לא תשרור בינם הערכה מלאה לתפקידו של השני, ותהיה בינם תחרות על הכבוד והתהילה, וזכריה מתייחס לכך, וכדלקמן.

למי מגיע הכבוד

במדרש (ויקרא רבה, כז) מובא: "עתידיה בת קול להיות מפוצצת בראשי ההרים ואומרת 'מי פעל עם אל', - כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו". הניצחון במלחמה הגשמית מול הגויים הגיע משילוב הכוחות, בין אלו שיצאו מבית המדרש ואחזו בנשק גשמי, לבין אלו שנשארו ב'ירושלים' של מעלה. אך עדין יהיו כאלו שישאלו מי פעל יותר עם האל, ומעלתו של מי מהם גדולה יותר. מענה לשאלה זו נמצא בכתוב הבא: "וְהוֹשִׁיעַ ד' אֶת אֶהְלִי יְהוּדָה בְּרָאשֶׁנָּה לְמַעַן לֹא תִגְדַּל תַּפְאָרַת בֵּית דָּוִיד וְתַפְאָרַת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם עַל יְהוּדָה". הירושלמי (סוכה פ"ד ה"ג) דן בכתוב הזה, ו'קרבן העדה' מביא פירוש ולפיו המילה "אֶת" מתפרשת בירושלמי במשמעות של "עם", וכביכול הקב"ה נושע יחד "עם אֶהְלִי יְהוּדָה". 'השכינה' נמצאת יחד 'אֶהְלִי יְהוּדָה' שאוחזים בנשק הגשמי במלחמתם באויבי ישראל, וכאשר הם נושעים במלחמתם היא נושעת יחד עימם. ולפי נבואה זו, העדיפות הראשונה ("בְּרָאשֶׁנָּה") למי שרוצה לפעול עם אל היא להצטרף אל 'השכינה' שנמצאת כעת באהלי הצבא שבשדה.

בדרך כלל ה'תפארת' מגיעה למי שמתנזר ממנעמי החיים ומסתגר בתוך 'ירושלים' של מעלה' ועוסק רק בתורה ובתפילה, אך כאשר מדובר במלחמה באויבי ישראל ה'תפארת' מגיעה לאלו שיצאו מ'ירושלים' של מעלה' ואוחזים בחרב הגשמית, וכפי שממשיך הכתוב: "לְמַעַן לֹא תִגְדַּל תַּפְאָרַת בֵּית דָּוִיד וְתַפְאָרַת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם עַל יְהוּדָה". הניצחון על הגויים מגיע מהשילוב בין שתי הכוחות האלו. אך בתור תגובה להתפארות של הצד של 'לומדי התורה' תגיע ההתפארות הראשונה לצד של 'הלוחמים'. ומכיוון שבמדובר רק בתגובה להתפארות שאינה צודקת, הרי שלבסוף הקב"ה יפקח את עיני 'בני הישיבות' (יושבי ירושלים') והם יראו שהתפארת צריכה להתחלק בשווה בין שני הצדדים. וענין זה הוא הבסיס להבנת דין 'ירושת האם', וכדלקמן.

ירושת האם

בנבואת זכריה אלו שעוסקים בצד הגשמי מופיעים בשני סמלים. בסמל אחד הם נמצאים 'מחוץ לירושלים', כך בסמל של 'אֶהְלִי יְהוּדָה' שנמצאים 'מחוץ לירושלים' וכך בסמל 'וְיִצְא חֲצִי הָעִיר בְּגוֹלָה'. ובסמל נוסף מתייחסים אליהם בתור 'נשים' כמו בכתוב 'וְהַנְּשִׁים תִּשְׁכַּבְנָה'.

בעין אנושית הניצחון הגשמי על אויבי ישראל הגיע בזכות הלוחמים שיצאו מביהמ"ד לאחוז בנשק גשמי, אלו שבנבואת זכריה מתייחסים אליהם בתור 'אהלי יהודה' ובתור 'נשים'. ונשאלת השאלה מי יירש את תפארת הנצחון הזה. לדעת 'בני הישיבות' שמחשיבים את עצמם ל'גברים' תפארת הנצחון מגיעה להם בלבד, ולדעתם הנצחון היה מושג גם אם אף אחד מ'בני הישיבות' לא היה יוצא מבית המדרש ומצטרף ללוחמים בנשק גשמי. ולכן ירושת האם מגיעה ל'בנים' בלבד. מאידך לפי נבואת זכריה תפארת הנצחון צריכה להתחלק בשווה בין אלו שנשארו בבית המדרש ('בנים') לבין 'בני הישיבות' שיצאו מבית המדרש ואחזו בחרב גשמית ('נשים' = 'בנות'). וההתפארות של 'יושבי ירושלים' (ביהמ"ד) אינה מוצדקת – "לְמַעַן לֹא תִגְדַּל תַּפְאָרַת בֵּית דָּוִיד וְתַפְאָרַת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם עַל יְהוּדָה".

כאמור לעיל, זכריה בן הקצב הוא דמות סמלית שמסמלת את זכריה הנביא, ובאמצעותו מרמזים חז"ל את פשר נבואת זכריה כפי שתגלה בזמן הגאולה. וכשהוא אומר "אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם", כוונתו לומר שהנצחון הגשמי שהושג ע"י "האם" (ה'נשים') שמסמלות את מי שיצא מבית המדרש ונלחם באופן גשמי) שייך בשווה לשני הצדדים, הן לצד של 'הבן' (שעוסק בתורה) והן לצד של 'הבת' ('סמל' למי שיצא לאחוז בנשק הגשמי). להוראה זו יש השלכה מעשית משום שלפי נבואה זו, מותר ואף צריך

שיהיו כאלו שיעזבו את בית המדרש ויאחזו בנשק גשמי להילחם באויבי ישראל. והבנה זו מסבירה את המעשה במפגש שבין רבי יהודה נשיאה לבין רבי שמלאי ורבי ינאי, וכדלקמן.

פשר המעשה בבגדים של רבי יהודה נשיאה

'רבי יהודה נשיאה' מסמל במעשה הזה את 'הנשיא' של הדור שחש ומרגיש את הצרכים של כלל ישראל. הוא אינו סגור רק בירושלים של מעלה, והוא יודע שצריך שיהיו גם כאלו שיצאו מבית המדרש ויאחזו בנשק גשמי וילחמו כנגד אויבי ישראל. 'הנשיא' מסמל את 'מלך המשיח' שדואג לכלל ישראל, וגם לאלו שדחו אותם "החופזה" אל מחוץ לירושלים של מעלה, וכפי שמרומז בנבואת יחזקאל (לד, כ-כד)

"לכן זה אמר א-דני' יקוק אליהם הנני אני וְשִׁפְטִי בֵּין שֶׁה בְּרִיָּה וּבֵין שֶׁה רְזָה: יַעַן בָּצַד וּבְכַתֵּף תִּהְדָּפוּ וּבְקִרְנֵיכֶם תִּתְנַחוּ: כָּל הַנְּחָלוֹת עַד אֲשֶׁר הִפְצִיתֶם אוֹתָנָה אֶל הַחוּצָה: ... וְהִקְמַתִי עֲלֵיהֶם רֶשֶׁה אֶחָד וְרֶשֶׁה אֶתְּהֶן אֶת עַבְדִּי דָּוִד הוּא יִרְעָה אֶתְּם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרֶעָה: וְאֲנִי ד' אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים וְעַבְדִּי דָּוִד נָשִׂיא בְּתוֹכָם אֲנִי ד' דְּבָרְתִּי:"

יושבי בית המדרש רוצים לנחול את כל ההצלחה לעצמם. לשיטתם, כל אלו שיצאו מביהמ"ד לאחוזו בחרב גשמית הם 'חולים' בהשקפת עולמם ("כָּל הַנְּחָלוֹת") ואי אפשר להחשיב אותם כמי שנמצאים גם כן בירושלים של מעלה. אך ה'נשיא' יפעל לכך שגם אלו שנהדפו "החופזה" ינחלו איתם בשווה את ההצלחה. כאשר יחזקאל מכנה את 'הנשיא' בשם 'דוד' הוא מתכוון ל'נשיא' שיהיה מזרע 'דוד המלך' וגם יהיה דומה ל'דוד המלך' במעשיו. דוד המלך היה 'שילוב' של 'משיח בן דוד' ו'משיח בן יוסף', שהרי הוא נלחם את מלחמות ד' בחרב גשמית, ולבסוף רק ב'חרב רוחנית' בתפילותיו ובתורתו. וכפי שעשה בסוף ימיו במרד אבשלום:

"וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם יֵצֵא אֲצֵא גַם אֲנִי עִמָּכֶם: וַיֹּאמֶר הָעָם לֹא תֵצֵא... וְעַתָּה טוֹב כִּי תִהְיֶה לָנוּ מַעִיר לְעֶזְרוֹ: " (שמואל ב יח, ג-ג).

וגם הרמב"ם (הלכות מלכים יא, ד) פסק כהבנה זו בדמותו של מלך המשיח, וכתב: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבועל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח". הביטוי "מלחמות ד'" לקוח מהתקופה שדויד נלחם בחרב גשמית כאמור בספר שמואל (א כה, כח): "כִּי מִלְחָמוֹת ד' אֶדְגִּי נִלְחָם".

המעשה במפגש בין רבי יהודה נשיאה לבין רבי ינאי, מרמז לפשר נבואת זכריה כפי שתתגלה בזמן הגאולה. 'הנשיא' הוא צדיק, וגם ה'תורה' [=בגדו] של הנשיא (תורתו של 'זכריה') היא נכונה ויפה, ולכן אמר רבי שמלאי לרבי ינאי - ש'רבי יהודה נשיאה' הוא 'נאה' ('שִׁינְיָעַר יִיד' = צדיק), והבגד שלו 'נאה'. לאמירה זו יש השלכה מעשית משום שלפיה, מותר ואף צריך שיהיו כאלו שיעזבו את בית המדרש ויאחזו בנשק גשמי כדי להילחם באויבי ישראל. אולם רבי ינאי אינו מוכן להודות בכך, ולקבל 'תורה' שכזו. ולכן הוא ממשש את ה'בגד' של רבי יהודה נשיאה ואומר שזה 'בגד בזוי' שנחשב כמו 'שק'4. ובסיום הזה של המעשה, מרמזת הסוגיה את שיהיה לעתיד לבוא בגאולה, תורתו של 'הנשיא' היא נאה אך 'ראשי הישיבות' לא יהיו מוכנים להודות בכך בפומבי.

וכבר העיר בפירוש 'עלי תמר' על הסוגיה המקבילה בירושלמי, שקשה להניח שרבי ינאי האריך ימים עד שפגש ברבי יהודה נשיאה בזמן שנהג את נשיאותו. אולם כאמור, מדובר כאן ב'מעשה סמלי', שמרמז לפשר נבואת זכריה בענין "לְמַעַן לֹא תִגְדַּל תִּפְאָרְתָּ בֵּית דָּוִד וְתִפְאָרְתָּ יֵשֵׁב יְרוּשָׁלַם עַל יְהוֹדָה". יהיו מחכמי ישראל שייצגו את שיטת 'הנשיא' (=המשיח) בענין השוויון, אך 'ראשי הישיבות' יבזו את 'התורה' ('הבגד') שלהם, והם יגדילו את תפארת "יֵשֵׁב יְרוּשָׁלַם"5.

¹ (ראו ירושלמי מסכת תענית פרק ד הלכה ה).

² ראו בספר 'ר' אשר מפי תלמידיו' עמוד 355

³ ובדומה, במסכת עדויות (פ"ח מ"ב) מספר זכריה בן הקצב על עדים שהעידו על ילדה קטנה שנמסרה לגויים באשקלון כמשכון להלוואה והוסיפו העדים שהגויים לא אנסו אותה, ובכל זאת בני משפחתה הכהנים 'ריחקו אותה'. גם שם זכריה בן הקצב מסמל את דמותו של הנביא זכריה, שלפי השקפתו, גם מי שעוסק במלאכות עם הגויים שבאשקלון הוא יהודי 'טהור', ו'המתמידים' שנשארו בבית המדרש ומחשיבים את עצמם ל'כהנים' מרחקים אותם שלא בצדק. גם את דרשתו במשנה במסכת סוטה (פ"ה מ"א): "כִּשְׁם שֶׁאֲסוּרָה לְפַעַל, כֵּן אֲסוּרָה לְבֻעֵל" יש להבין במשמעות סמלית. לפי ראיית 'המתמידים', הגויים חדרו לירושלים של מעלה ו'הזרע הרוחני' שלהם הפרה את 'האשה', ולכן 'העמל במלאכות' עוסק במלאכות מיותרות. אולם גם לפי ראיית המתמידים הרי שהגויים לא הצליחו לגמרי, ו'העמל במלאכות המיותרות' לא הפך ל'קנין' של הגוי, והוא 'אסור' גם ל'בועל'. וראו עוד בהערה בסוף.

⁴ בספר 'מבוא המשנה' (ברלי ח"א) כתב: "אשר כל מאמריו של זכריה בן הקצב לענין נשים". ובספר יחסי תנאים ואמוראים בערך זכריה בן הקצב העיר הרב מימון שלזכריה בן הקצב יש אמרה בתוספתא גם בענין אדר הראשון. אמנם כפי שהתבאר במאמר זה הכלל הקובע בשיטת 'זכריה' הוא שהוא נגד 'אפליה' ובעד 'שוויון'. ואכן בתוספתא (מגילה, ליברמן, א, ו) ובכמה כתבי יד ובראשונים בסוגיית הבבלי (מגילה דף ו, ב) מביא רבי אלעזר ברבי יוסי בשם 'זכריה בן הקצב' שאם קראו את המגילה באדר ראשון אין צריך לקרותה באדר שני, משום שכל מצות שנוהגות באדר השני נוהגות באדר הראשון. מכיוון ש'זכריה בן הקצב' הוא דמות סמלית, הרי שגם כאן משולבים יחד פן הלכתי ופן אגדתי. הפן ההלכתי מדבר על הלכות אדר כפשוטן. אולם בפן הסמלי מתכוון רבי זכריה בן הקצב למשמעות הסמלית של אדר ראשון ושל אדר שני. 'אדר הראשון' מסמל את תחילת שיתב עם ישראל לארצו שאז יש להתייחס לעבודת האדמה כאל מצווה ויש מקום למציאת היתרים שונים לעבודת האדמה בשנת השמיטה, ואילו 'אדר השני' מסמל שלב מתקדם בגאולה שבו המצב הכלכלי טוב ורבים לומדים תורה ומעטים עוסקים בחקלאות שאז יש מקום להתרחק מהיתרים לעבודת האדמה. השאלה האם אנו נמצאים בתקופה שהיא 'אדר ראשון' או בתקופה שהיא 'אדר שני' מושפעת מהשקפת עולם. ורבי זכריה בן הקצב מרמז ששתי השקפות העולם צודקות, וכל אחד מקיים מצווה לפי שיטתו. בתלמוד מרומזת מחלוקת זו במעשה תמורה של 'רועי בקר' ש'עִיבְרוּ' את השנה, וכפי שהתבאר במאמר "[רועי הבקר והיתר המכירה](#)".

⁵ גם רבי שמעון בר יוחאי סבור כתורה זו של 'הנשיא', וכפי שהתבאר במאמר "[רבי שמעון הנשיא \(המירונ\)](#)".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

(מתוך ח"ב)

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א

מעבר דרך בית-קברות של גויים

שאלה

האם ישנה בעיה בהליכה לבית-החיים דרך בית-קברות של גויים? בונים בית-חיים חדש וישנה אפשרות בהוצאות מרובות - לעשות כביש עוקף, ומקור הכספים לקהילה הוא מבית-החיים. יש רב שאומר שאסור בשום אופן לבנות בית-חיים חדש בלא פתיחה של המעבר העוקף. האם יש מקור לחשש זה?

תשובה

מותר ללכת דרך בית-קברות של גויים^{1,2}.

- ¹ ראה "כל בו על אבילות" (פרק א סי' ח, י. ובתענית טז ע"א) "למה יוצאין לבית הקברות פליגי, בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר, הר אנו חשובין לפניך כמותים, וחד אמר, כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. מאי בינייהו? איכא בינייהו קברי עכו"ם", ופסק רמב"ם (פ"ד מהלי תענית הל' יח) כמו המאן דאמר הראשון. ואף שרש"י כתב שם, דמיירי במקום שאין קברי ישראל, אף על פי כן ניתן להוכיח משם שאפשר ללכת לקברי עכו"ם כשיש צורך בדבר.
- ² הנוהג של החברה קדישא בירושלים העוברים בעמק שבדרך להר הזיתים, ויש שם מקומות טמאים השייכים לנוצרים, הוא שמורידים את המיטה כדי לעבור בשינוי, אך לא שמענו שימנעו עצמם מלעבור שם.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר :
הרב שאול ישראלי

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר
ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ גב' לוריינ הופמן ז"ל	לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה	לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
--	---	---------------------------------	--	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה